

การบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการให้อาหารแก่ทารก และเด็กเล็กในสังคมไทยระหว่างการแพร่ระบาดของโควิด-19

ชมพูนุท โตโพธิ์ไทย^{*,†}

ฐิติกร โตโพธิ์ไทย^{*,‡}

ปาริณา ศรีวินิชย์[§]

เอกชัย เพียรศรีวัชรา[†]

ผู้รับผิดชอบบทความ: ชมพูนุท โตโพธิ์ไทย

บทคัดย่อ

ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทารกและเด็กเล็กที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้น้อยต้องประสบกับปัญหาการขาดอาหารโดยเฉพาะเด็กที่ไม่ได้กินนมแม่แต่ใช้นมผงทดแทน หน่วยงานภาครัฐและภาคประชาสังคมจำนวนมากได้ระดมทุนและจัดทำโครงการรับบริจาคนมผงเพื่อนำไปบริจาคให้แก่ครอบครัวที่ได้รับผลกระทบ บทความนี้ได้ทบทวนวรรณกรรมจากวารสารวิชาการและข่าวในสื่อของประเทศไทย เพื่อนำเสนอสถานการณ์การขาดแคลนอาหารของทารกและเด็กเล็กในสังคมไทย รวบรวมข้อเสนอแนะการให้อาหารแก่ทารกและเด็กเล็กในประเด็นการให้นมแม่และนมผงในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทบทวนแนวทางการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐ และบทบาทของภาคประชาสังคมต่อการจัดการปัญหาการขาดแคลนอาหารของทารกและเด็กเล็ก ผลการทบทวนวรรณกรรมในประเด็นการให้อาหารแก่ทารกและเด็กเล็กพบว่า นมแม่ยังเป็นอาหารที่ดีที่สุดและเด็กทุกคนควรได้รับนมแม่ตามปกติแม่มีปวดยเป็นโควิด-19 ด้วยการปรับใช้มาตรการต่างๆ ในการป้องกันโรค ทั้งการสวมหน้ากากอนามัย การล้างมือและการดูแลเรื่องความสะอาดในทุกขั้นตอน สำหรับเด็กที่กินนมผงและครอบครัวไม่มีรายได้เพียงพอ จำเป็นต้องได้รับบริจาคในระยะเร่งด่วน ซึ่งที่ผ่านมา ทั้งหน่วยงานรัฐและภาคประชาสังคมได้เปิดรับบริจาคนมผงสำหรับทารกและเด็กเล็กในวงกว้าง อย่างไรก็ตาม หน่วยงานรัฐจำเป็นต้องวางแผนแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กในระยะยาว บทความนี้มีข้อเสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องติดตามข้อเสนอแนะทางวิชาการเกี่ยวกับการให้อาหารทารกและเด็กเล็ก โดยเฉพาะการให้นมลูกในกลุ่มแม่ที่ป่วยด้วยโควิด-19 อย่างใกล้ชิด ถอดบทเรียนการบริจาคนมผงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเพื่อเตรียมพร้อมในการจัดกระบวนการช่วยเหลือด้านอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กในช่วงวิกฤติที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต รวมทั้งมุ่งเน้นมาตรการส่งเสริม สนับสนุนและปกป้องให้เด็กไทยได้กินนมแม่อย่างเต็มที่

คำสำคัญ: อาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก, นมแม่, นมผง, โควิด-19, สถานการณ์ฉุกเฉิน

* สำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่างประเทศ กระทรวงสาธารณสุข

† สำนักงานส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

‡ กองกิจกรรมทางกายเพื่อสุขภาพ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

§ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Received 12 June 2020; Revised 9 November 2020; Accepted 19 February 2021

Suggested citation: Topothai C, Topothai T, Sriwanich P, Piensriwatchara E. The response and management on infant and young child feeding during the COVID-19 pandemic in Thailand. Journal of Health Systems Research 2021;15(1):66-80.

ชมพูนุท โตโพธิ์ไทย, ฐิติกร โตโพธิ์ไทย, ปาริณา ศรีวินิชย์, เอกชัย เพียรศรีวัชรา. การบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาเกี่ยวกับการให้อาหารแก่ทารกและเด็กเล็กในสังคมไทยระหว่างการแพร่ระบาดของโควิด-19. วารสารวิจัยระบบสาธารณสุข 2564;15(1):66-80.

The Response and Management on Infant and Young Child Feeding during the COVID-19 Pandemic in Thailand

Chompoonut Topothai^{*†}, Thitikorn Topothai^{*‡}, Pareena Sriwanich[§], Ekachai Pienriwatchara[†]

^{*} International Health Policy Program, Ministry of Public Health

[†] Bureau of Health Promotion, Department of Health, Ministry of Public Health

[‡] Division of Physical Activity and Health, Department of Health, Ministry of Public Health

[§] Faculty of Law, Chulalongkorn University

Corresponding author: Chompoonut Topothai, chompoonut@ihpp.thaigov.net

Abstract

During the COVID-19 pandemic, infants and young children living in poor income families suffered from food shortage, especially non-breastfed children. The government, civil societies and various organizations have raised funding and projects calling for the donation of breast-milk substitutes (BMS) in order to support the affected infants and young children. This article reviewed documents from literature and news from the Thai media to explore; (1) the situation of infant and young child food shortage in Thailand, (2) the guidelines on infant and young child feeding during COVID-19 pandemic, focusing on breastfeeding and formula feeding, (3) the responses from government, and (4) civil society's contribution to solve the problem of food shortage. The literature review indicated that breastfeeding was recommended to all infants and children of COVID-19 positive mothers requiring precautionary interventions. For non-breastfed children from income deficit families, the donation of BMS was urgently needed, however, the government should plan for long term management on infant and young child feeding support. This article recommended that relevant stakeholders should closely follow the guidelines for breastfeeding among COVID-19 positive mothers, draw the lesson learnt from the phenomena of BMS donation in order to make a better future plan for infant and young child feeding support, and advocate the promotion, support, and protection of breastfeeding practices in Thailand.

Keywords: *infant and young child feeding, breastfeeding, Infant formula, COVID-19, emergency*

บทคัดย่อและเหตุผล

ทารก (เด็กอายุ 0-1 ปี) และเด็กเล็ก (เด็กอายุ 1-3 ปี) ถือเป็นช่วงวัยที่สำคัญที่สุดในชีวิต เพราะเป็นช่วงที่มีพัฒนาการทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมอย่างรวดเร็วที่สุด จำเป็นต้องได้รับการดูแลอย่างเหมาะสมในทุกๆ ด้าน⁽¹⁾ โภชนาการเด็กถือเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่สุดที่ต้องดูแลตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดาต่อเนื่องจนโต ตามคำแนะนำขององค์การอนามัยโลก (WHO) องค์การทุนเพื่อเด็กแห่งสหประชาชาติ (UNICEF) ตลอดจนกระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานด้านสาธารณสุขของไทย การ

ให้อาหารแก่ทารกและเด็กเล็กที่เหมาะสม (infant and young child feeding) ประกอบด้วย นมแม่ (breast milk) และอาหารตามวัย (complementary food) โดยนมแม่ถือเป็นอาหารหลักสำหรับช่วงวัยทารก เด็กควรได้กินนมแม่อย่างเดียตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 6 เดือน หลังจากนั้น 6 เดือนควรกินนมแม่ต่อเนื่องไปจนถึงอายุ 2 ปีหรือนานกว่านั้น ควบคู่กับอาหารตามวัยที่เหมาะสม⁽²⁾ ซึ่งอาหารตามวัยสำหรับทารกและเด็กเล็กหมายถึง อาหารอื่นที่ทารกได้รับเป็นมื้อนอกเหนือจากนมแม่หรือนมผสม เพื่อให้ทารกได้รับสารอาหารครบถ้วนและพอเพียงสำหรับการเจริญเติบโต

อีกทั้งช่วยให้ทารกได้ปรับตัวกับการกินอาหารในลักษณะ กึ่งแข็งกึ่งเหลวและอาหารแบบผู้ใหญ่ เพื่อให้มีพัฒนาการ ในการกินอาหารที่เหมาะสมแบบผู้ใหญ่ต่อไป⁽³⁾

การศึกษาในระดับโลกระบุว่าการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่เป็นหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญและคุ้มค่าที่สุดที่ทุกฝ่ายควร ลงทุน⁽⁴⁾ เพราะนมแม่เป็นอาหารที่ดีที่สุดสำหรับทารก และเด็กเล็ก ไม่เพียงแต่มีสารอาหารที่ย่อยง่ายและครบ ถ้วนเหมาะแก่การเจริญเติบโตของเด็กเท่านั้น นมแม่ยังมี ภูมิคุ้มกันโรคตามธรรมชาติที่ช่วยปกป้องเด็กจากการป่วย ด้วยโรคติดเชื้อหลายชนิดโดยเฉพาะท้องเสียและปอดบวม ซึ่งภูมิคุ้มกันเหล่านี้ไม่สามารถเติมลงไปได้อีกในนมผงหรือนมใดๆ ได้ กระบวนการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ช่วยสร้างสายใยความ ผูกพันระหว่างแม่และลูก ส่งผลต่อพัฒนาการทางจิตใจและ อารมณ์ของลูกในระยะยาว การให้นมลูกยังมีประโยชน์ต่อ สุขภาพแม่ ช่วยลดโอกาสเกิดโรคอ้วน โรคมะเร็งรังไข่ มะเร็ง เต้านม และภาวะซึมเศร้าหลังคลอดได้⁽⁵⁾

ในกรณีที่แม่ไม่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้ ทารก และเด็กเล็กจำเป็นต้องกินนมผงสูตรสำหรับทารกทดแทน นมแม่ อย่างน้อยจนถึงอายุ 1 ปี⁽⁶⁾ หลังอายุครบ 1 ปี สามารถ ดื่มนมสดและนมกล่อง (UHT, ultra high temperature processing) ได้ทุกชนิด⁽⁷⁾ สำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 1 ปี ขึ้นไปที่ยังกินนมแม่อยู่ สามารถกินนมแม่ควบคู่กับอาหาร ตามวัยต่อไป เสริมด้วยนมสดอย่างน้อยวันละ 2 แก้ว ประมาณ 400-500 ซีซี⁽⁶⁾ ซึ่งนมสดแบบกล่องจะสร้าง ภาระให้แก่ครอบครัวน้อยกว่านมผง เพราะนมผงมีราคา แพงกว่า มีความยุ่งยากในการเตรียม และมีความเสี่ยงต่อ การปนเปื้อน^(8,9)

ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั่วโลก ประเทศไทยได้รับผลกระทบทั้งในเชิงสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคม มีผู้ติดเชื้อสะสมจำนวน 3,784 คน (ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2563)⁽¹⁰⁾ กระทรวงสาธารณสุขออก ประกาศให้โควิด-19 เป็นโรคติดต่ออันตรายตามพระราช- บัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 เมื่อวันที่ 29 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2563⁽¹¹⁾ รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้มาตรการ “อยู่

บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” และออกข้อกำหนดตามพระราช- กำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 หรือ พ.ร.ก. ฉุกเฉิน ในวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2563 ซึ่งมี ผลให้มีการปิดเมืองทั่วประเทศ ส่งผลให้ประชาชนจำนวน มากไม่สามารถออกไปประกอบอาชีพได้ตามปกติ ร้านค้า ผู้ประกอบกิจการ และธุรกิจรายย่อยจำนวนมากต้องหยุด กิจการเพื่อร่วมมือกันหยุดการแพร่กระจายของโรค⁽¹²⁾ เหตุการณ์นี้ทำให้ประชาชนที่ฐานะทางเศรษฐกิจไม่มั่นคง ไม่สามารถประกอบอาชีพ และขาดรายได้จนไม่สามารถ ดูแลตัวเองและครอบครัวได้เหมือนปกติ^(13,14)

สังคมไทยได้นำเสนอข่าวความเดือดร้อนและการ ร้องขอความช่วยเหลือของประชาชนในหลายรูปแบบ^(15,16) หนึ่งในความเดือดร้อนที่ได้รับความสนใจจากประชาชน และองค์กรต่างๆ คือ การขาดรายได้ของครอบครัวที่มีลูก อยู่ในช่วงวัยทารกและเด็กเล็ก จนไม่สามารถหาเงินเพื่อ ซื้อนมผงสำหรับลูกได้ดั้งเดิม จึงนำมาซึ่งการขอความช่วยเหลือ การระดมทุน และการบริจาคนมผงและนมสำหรับ เด็กจำนวนมาก จากหลากหลายช่องทางทั้งประชาชน ดารา และหน่วยงานต่างๆ⁽¹⁷⁾

บทความนี้ ต้องการทบทวน 1) สถานการณ์ของ ประเทศไทยในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเด็น ความขาดแคลนอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก โดยมุ่ง เน้นทบทวนข้อมูลอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก เฉพาะ กลุ่มนม ทั้งนมแม่และนมผง เนื่องจากนมเป็นอาหารหลัก สำหรับวัยทารกและเป็นหนึ่งในอาหารสำคัญของวัยเด็ก เล็ก ที่มีข้อถกเถียงทางด้านวิชาการและรูปแบบการให้ ความช่วยเหลืออย่างแพร่หลาย 2) ทบทวนข้อเสนอทาง วิชาการหรือแนวทางการให้นมแม่และนมผงในช่วงการแพร่ ระบาดของโควิด-19 3) การจัดการเชิงนโยบายของหน่วย งานภาครัฐ และ 4) การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมต่อ การรับมือกับปัญหาดังกล่าวของสังคมไทย โดยการรวบรวม ข้อมูลวิชาการและข้อมูลสถานการณ์ทางสื่อต่างๆ วิเคราะห์ บทเรียนที่เกิดขึ้น รวมทั้งเสนอแนะแนวทางแก่หน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องในการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือในประเด็น

อาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กหากเกิดภัยพิบัติหรือโรคระบาดในอนาคต

ระเบียบวิธีศึกษา

การศึกษานี้ทำการทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ โดยทำการค้นหาข้อมูลในสองส่วน

ข้อมูลส่วนที่หนึ่ง คือเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับแนวทางการให้อาหารแก่ทารกและเด็กเล็กในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ค้นหาในฐานข้อมูลงานวิจัยที่น่าเชื่อถือ ได้แก่ PubMed และ Lancet และมีการค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมใน google scholar เพื่อขยายขอบเขตของการค้นหาให้ครอบคลุมรายงานและเอกสารคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญซึ่งไม่ได้ตีพิมพ์ในลักษณะงานวิจัย โดยใช้คำสำคัญในการค้นหา ประกอบด้วย 1) “covid-19” 2) “breastfeeding” และ 3) “infant and young child feeding” ผู้วิจัยทำการคัดกรองข้อมูลโดยการอ่านชื่อเรื่อง บทสรุป และเนื้อหาในเอกสารฉบับเต็ม ซึ่งมีวารสารวิชาการที่ผ่านการคัดกรองทั้งหมด 10 ฉบับ

ข้อมูลส่วนที่สอง คือข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารจัดการอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กในประเทศไทยช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั้งในส่วนของข่าว สื่อสาธารณะ และเอกสารของหน่วยงานราชการ ค้นหาโดยใช้ google และฐานข้อมูลของหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงในประเทศไทย คำสำคัญในการค้นหาใช้ภาษาไทย ประกอบด้วย 1) โควิด-19 2) การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ 3) นมผง และ 4) คนไทย ผู้วิจัยทำการคัดกรองข้อมูลโดยการอ่านหัวข้อและเนื้อหา ซึ่งมีจำนวนบทความ ข่าว และเอกสารที่เกี่ยวข้องซึ่งไม่ใช่งานวิจัย รวมทั้งหมด 27 เรื่อง รายละเอียดการทบทวนวรรณกรรมและค้นหาข้อมูล ดังภาพที่ 1

ผลการศึกษา

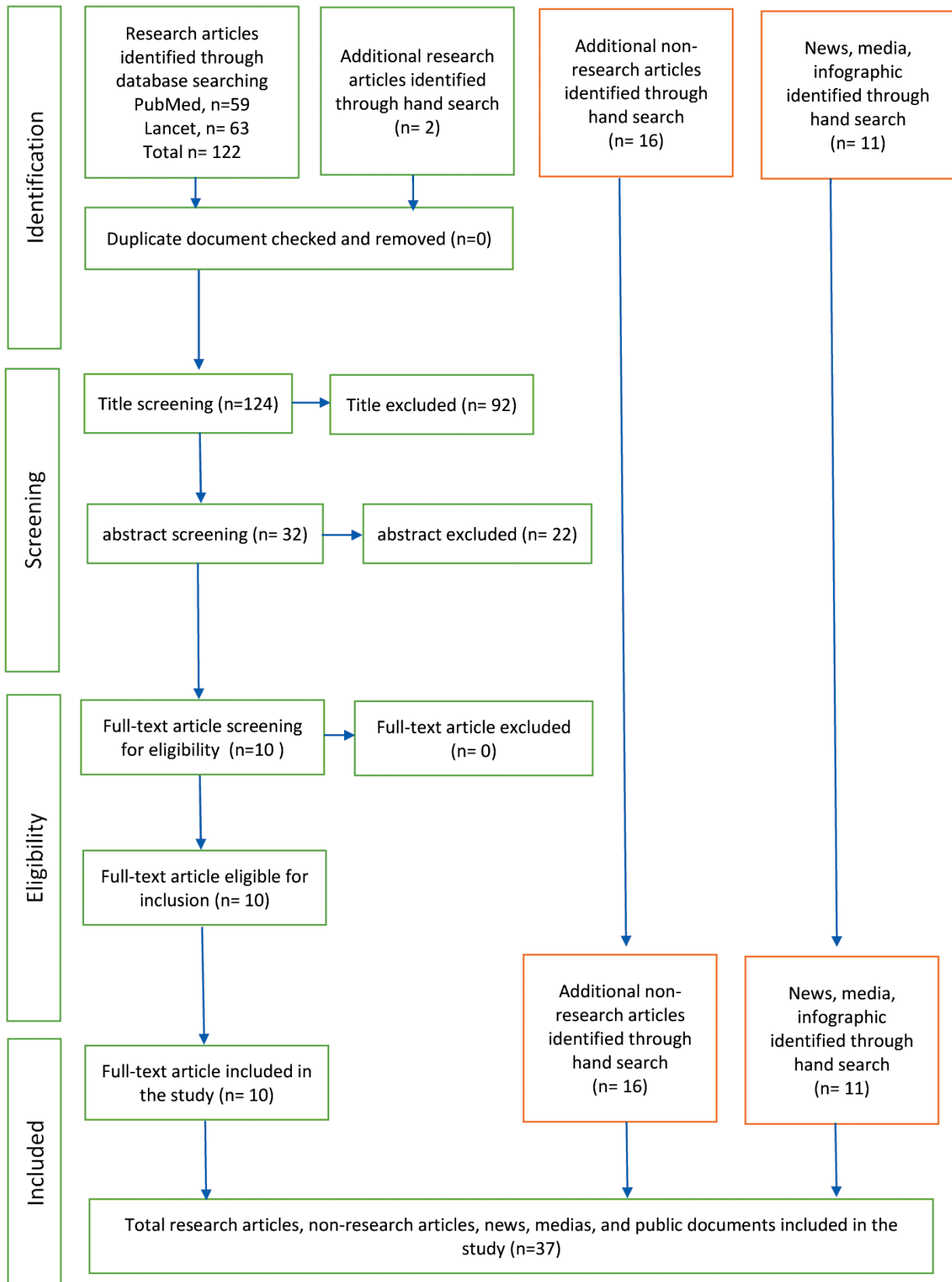
นำเสนอผลการศึกษาเป็น 4 ประเด็น ได้แก่ 1) สถานการณ์ปัญหาด้านอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กในช่วงโควิด-19 2) ข้อมูลคำแนะนำที่เกี่ยวข้องกับการ

จัดการอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กในช่วงโควิด-19 ทั้งในระดับสากลและระดับประเทศ 3) การบริหารจัดการเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหาอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กของรัฐบาลไทย และ 4) บทบาทของภาคประชาสังคมต่อปัญหาความขาดแคลนอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กในประเทศไทย

1. สถานการณ์ปัญหาด้านอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กในช่วงโควิด-19

ปัญหาการขาดแคลนอาหารเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นกับประชาชนจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 และการใช้มาตรการเพื่อหยุดยั้งการระบาดของโรค เนื่องจากประชาชนกว่าร้อยละ 50 มีรายได้ลดลงจากช่วงเวลาปกติหรือบางส่วนไม่มีรายได้เลย⁽¹⁴⁾ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่มีรายได้น้อยซึ่งไม่มีเงินซื้ออาหารอย่างเพียงพอ⁽¹⁸⁾ ส่งผลให้ทารกและเด็กเล็กที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้น้อยประสบปัญหาขาดแคลนอาหารในช่วงเวลาดังกล่าว โดยประเทศไทยมีทารกอายุ 0-1 ปี และเด็กเล็กอายุ 1-3 ปีที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้น้อย อย่างน้อยประมาณ 233,800 และ 701,402 ครอบครัว ตามลำดับ เมื่อคำนวณอย่างง่ายจากฐานข้อมูลโครงการเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ที่ให้การช่วยเหลือด้วยการจ่ายเงินเดือนละ 600 บาทแก่ครอบครัวที่มีลูกอายุตั้งแต่ 0-6 ปี ซึ่งมีรายได้น้อย คือไม่เกิน 100,000 บาทต่อปี⁽¹⁹⁾ ซึ่งระบุว่า ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2563 มีจำนวนครอบครัวที่มีรายได้น้อยลงทะเบียนเพื่อขอรับ “เงินอุดหนุนเด็กแรกเกิด” มากถึง 1,402,804 ครอบครัว⁽²⁰⁾

ปัญหาการขาดแคลนอาหารในกลุ่มทารกและเด็กเล็กมีแนวโน้มเกิดขึ้นในครอบครัวที่เด็กไม่ได้กินนมแม่มากกว่า เพราะต้องใช้เงินซื้อนมผง ซึ่งนมผงเป็นอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กที่มีราคาสูง ครอบครัวที่เลี้ยงลูกด้วยนมผงจะมีค่าใช้จ่ายประมาณ 4,000-6,000 บาทต่อเดือน ขึ้นกับประเภทและยี่ห้อนมผง⁽²¹⁾ เด็กที่ไม่ได้กินนมแม่จำเป็นต้องกินนมผงทดแทนไปจนถึงอายุ 1 ปี ก่อนจะเปลี่ยนเป็นนม

ภาพที่ 1 Prisma Flow แสดงการทบทวนวรรณกรรม

นมสดแทนได้ ซึ่งข้อมูลจากการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทยตลอด 10 ปีที่ผ่านมาพบว่า อัตราการกินนมแม่อย่างเดียวในช่วง 6 เดือนแรกของไทยอยู่ในระดับต่ำ ในปี พ.ศ. 2549 มีเพียงร้อยละ 5⁽²²⁾ และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 12 และ 23 ในปี พ.ศ. 2555⁽²³⁾ และ พ.ศ. 2559 ตามลำดับ⁽²⁴⁾ ก่อนจะลดลงเหลือร้อยละ 14 ในปี พ.ศ. 2562⁽²⁵⁾ อัตราการกินนมแม่นี้สะท้อนให้เห็นว่าทารกของไทยส่วนใหญ่ได้กินนมผงทดแทนนมแม่ โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ คาดการณ์ว่า ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 มีความต้องการใช้นมผงสำหรับทารกสูงถึง 350,000 คน นมสำหรับเด็กเล็กอายุ 1-2 ปี จำนวน 330,000 คน และอายุ 2-3 ปีจำนวน 320,000 คน⁽²⁶⁾

อย่างไรก็ตาม แม่ที่สามารถเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้ แม่ไม่มีความกังวลเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการซื้อนมผง แต่ก็มี ความกังวลต่อการให้ลูกกินนมแม่ เนื่องจากการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ จะต้องสัมผัสกันอย่างใกล้ชิด ซึ่งอาจทำให้เกิดการติดเชื้อระหว่างแม่ลูกผ่านทางน้ำนม การหายใจหรือการสัมผัส ซึ่งในช่วงแรกของการแพร่ระบาดของโควิด-19 มีความสับสนเกี่ยวกับคำแนะนำในการให้ลูกกินนมแม่ในวงกว้าง

2. ข้อเสนอแนะการให้อาหารแก่ทารกและเด็กเล็กในช่วงโควิด-19 ในประเด็นการให้นมแม่และนมผง ในประเด็นการให้นมแม่

บุคลากรทางการแพทย์พยายามรวบรวมหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เพื่อหาข้อสรุปว่าทารกและเด็กเล็กจะยังสามารถกินนมแม่ได้หรือไม่ โดยการตรวจหาเชื้อไวรัสในน้ำนมแม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในระยะเริ่มต้นของการระบาด แม่ยังไม่มีการตรวจพบเชื้อในน้ำนม แต่ความสับสนเนื่องจากการไม่มีแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน ร่วมกับการบริหารจัดการนมบริจาคในธนาคารนมแม่ยังไม่สามารถทำได้อย่างครอบคลุม ส่งผลให้แม่จำนวนหนึ่งไม่ได้ให้นมลูกตั้งแต่แรกเกิด^(27,28) ต่อมาองค์การอนามัยโลกและองค์กรอื่นที่เกี่ยวข้องได้ออกแนวทางเพื่อแนะนำให้เด็กกินนมแม่ต่อไปแม้แม่จะติดเชื้อ SARS-CoV-2 โดยต้องมีการ

ปรับใช้มาตรการเพื่อป้องกันการติดเชื้อจากแม่สู่ลูกร่วมด้วย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะจากหลักฐานทางวิชาการของประเทศต่างๆ ที่เพิ่มขึ้น⁽²⁹⁻³²⁾ ยกเว้นประเทศจีนที่ผู้เชี่ยวชาญได้แนะนำให้งดการให้นมแม่ในแม่ที่ติดเชื้อ SARS-CoV-2 โดยเปลี่ยนเป็นการใช้นมผสมหรือนมแม่บริจาคแทน⁽³¹⁾ ต่อมามีการเผยแพร่งานวิจัยที่ระบุว่ามีการตรวจพบเชื้อ SARS-CoV-2 ในน้ำนมตัวอย่างของแม่ที่เพิ่งคลอดลูก 1 จาก 2 ราย ทำให้เกิดความสับสนมากยิ่งขึ้น⁽³³⁾ นำไปสู่การศึกษาในหลายประเทศเกี่ยวกับผลการตรวจหาเชื้อไวรัสในน้ำนมแม่^(34,35) และการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับคำแนะนำเรื่องการให้นมแม่อย่างต่อเนื่อง^(31,36) การศึกษานี้ได้รวบรวมคำแนะนำเกี่ยวกับการให้นมแม่ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19^(29,31,36-40) ซึ่งสามารถสรุปโดยสังเขปได้ดังนี้

1) แม่ทั่วไปที่ไม่มีความเสี่ยงต่อการป่วยด้วยโควิด-19 ในช่วงเวลาวิกฤตินี้ นมแม่ยังเป็นสิ่งที่ที่ดีที่สุด สะดวกและปลอดภัย ไม่ต้องจัดหาหรือเสี่ยงต่อการปนเปื้อน เมื่อพิจารณาร่วมกับคุณสมบัติของนมแม่ที่มีสารภูมิคุ้มกันซึ่งช่วยปกป้องทารกและเด็กเล็กจากความเจ็บป่วย และคุณค่าในเชิงสารอาหารและโภชนาการที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโต แม่สามารถให้ลูกกินนมแม่ต่อไปได้ตามปกติสำหรับแม่ที่มีความเสี่ยงต่อการป่วยด้วยโควิด-19 หากต้องการให้ลูกกินนมแม่ต่อก็ยังสามารถทำได้ แต่จำเป็นต้องเพิ่มมาตรการในการรักษาความสะอาดและใช้อุปกรณ์เสริมเพื่อป้องกันการแพร่เชื้อจากแม่สู่ลูกด้วย เช่น การล้างมือให้สะอาดทุกครั้งก่อนและหลังการสัมผัสลูกและให้นมลูก การใส่หน้ากากอนามัยตลอดเวลาขณะให้นมลูก เช็ดทำความสะอาดพื้นผิวสัมผัสของสิ่งของทุกอย่างที่แม่สัมผัสและมีโอกาสที่จะสัมผัสกับลูกด้วย

2) ในกรณีที่แม่ติดเชื้อ SARS-CoV-2 แล้ว หากต้องการให้ลูกกินนมแม่ ก็ยังสามารถทำได้ แต่ขอให้ปฏิบัติตัวตามมาตรการป้องกันการแพร่เชื้อที่รัดกุม จำเป็นต้องใส่อุปกรณ์ป้องกัน เช่น หน้ากากอนามัยตลอดเวลาที่ให้นม และล้างมือให้สะอาดก่อนให้นมลูกทุกครั้ง หากแม่

ต้องการบีบเก็บน้ำนมให้ลูกแทนการให้ลูกดูดนมจากเต้าก็สามารถทำได้โดยเลือกอุปกรณ์ที่เหมาะสมสำหรับบีบเก็บน้ำนม สวมใส่หน้ากากอนามัยขณะปั๊มหรือบีบนม ล้างมือให้สะอาดทั้งก่อนหยิบจับอุปกรณ์ทุกชิ้นและก่อนบีบเก็บน้ำนมทุกครั้ง ให้ความสำคัญกับการทำความสะอาดอุปกรณ์ปั๊มนมทุกชิ้นหลังการใช้ทุกครั้ง นอกจากนี้ แม่จำเป็นต้องมีผู้ช่วยป้อนนมให้ลูก โดยอาจจะเป็นบุคลากรทางการแพทย์หรือคนในครอบครัวที่มีสุขภาพแข็งแรงไม่ป่วยด้วยโควิด-19 หรือโรคอื่นๆ อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจจะให้ลูกกินนมแม่ระหว่างที่แม่ป่วยหรือไม่ ควรเป็นการตัดสินใจร่วมกันระหว่างแม่และครอบครัวโดยปรึกษาแพทย์ผู้เชี่ยวชาญที่ให้การดูแลแม่อยู่

3) ในกลุ่มเด็กทารกแรกเกิด ข้อเสนอแนะสำหรับประเทศไทยตามคำแนะนำจากราชวิทยาลัยกุมารแพทย์แห่งประเทศไทย ฉบับวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2563 แนะนำว่า กุมารแพทย์ควรให้คำแนะนำแก่แม่ถึงข้อดีของการให้ลูกกินนมแม่ รวมทั้งข้อมูลโอกาสที่ทารกจะติดเชื้ออย่างละเอียด เพื่อให้แม่และครอบครัวมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หากแม่ต้องการให้ลูกกินนมแม่ ไม่ว่าจะเป็นการกินนมจากเต้าหรือการกินนมแม่ที่บีบออกมา ขอให้ทางสถานพยาบาลให้ความสำคัญกับการดูแลเรื่องความสะอาดและการทำให้ปลอดภัยในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การทำความสะอาดอุปกรณ์ทุกชิ้น การบีบเก็บน้ำนม การขนส่งน้ำนมจากแม่ไปสู่ทารกแรกเกิด การฆ่าเชื้อถุงเก็บน้ำนม และแม่จำเป็นต้องใช้มาตรการการป้องกันการถ่ายทอดเชื้ออย่างเคร่งครัด ทั้งการล้างมือก่อนและหลังการให้นมลูก ร่วมกับการใส่หน้ากากอนามัย ซึ่งคำแนะนำของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขดังภาพที่ 2 และ 3 เป็นไปในทางเดียวกับของราชวิทยาลัยกุมารฯ และคำแนะนำขององค์กรระดับสากล

จากข้อเสนอแนะทางวิชาการที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้เบื้องต้นว่า ในช่วงเวลาการแพร่ระบาดของโควิด-19 ครอบครัวที่ให้ทารกและเด็กเล็กกินนมแม่อยู่เดิม และแม่ไม่ได้ป่วยด้วยโควิด-19 คงจะให้นมแม่ต่อไปได้โดยสะดวก

แต่สำหรับแม่กลุ่มเสี่ยงหรือกลุ่มที่ป่วย การให้นมแม่ยังสามารถทำได้ต่อไปโดยมีการปรับใช้มาตรการที่จำเป็นอย่างต่างๆ เพื่อป้องกันการติดเชื้อระหว่างแม่และลูก อย่างไรก็ตาม คำแนะนำเหล่านี้อาจมีการปรับเปลี่ยนได้ในอนาคตตามหลักฐานทางวิชาการที่เพิ่มเติมขึ้น เรื่องนี้จึงควรติดตามผลการศึกษาและคำแนะนำเพิ่มเติมจากองค์กรชั้นนำเป็นระยะต่อไป โดยเฉพาะคำแนะนำสำหรับแม่ที่ติดเชื้อ SARS-CoV-2

ในประเด็นการให้นมผง

เนื่องจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้ครอบครัวขาดรายได้สำหรับซื้อนมผงอย่างเพียงพอ คำแนะนำที่จำเป็นเกี่ยวกับการให้นมผงในช่วงเวลานี้ คือแนวทางในการบริจาดหรือจัดหานมผงแก่ผู้ที่เดือดร้อน

COVID-19 ระวังป้องกันไว้

การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของ COVID-19

ข้อปฏิบัติ

ในการให้นมหรือการบีบเก็บน้ำนมของแม่

- 1** อาบน้ำหรือล้างทำความสะอาดบริเวณเต้านมและหัวนมด้วยน้ำและสบู่
- 2** ล้างมือด้วยน้ำและสบู่อย่างน้อย 20 วินาที
- 3** ใส่หน้ากากอนามัยตลอดเวลา **ทั้งก่อน ระหว่าง หลังการให้นมหรือการบีบเก็บน้ำนม**
- 4** หลังการใช้เครื่องปั๊มนม ถังทำความสะอาดอุปกรณ์จากนมบีบเก็บหรือกับปั๊มฆ่าเชื้อโรค และเก็บอุปกรณ์ในบรรจุภัณฑ์ที่สะอาด

ไขข้อข้องใจ?

ขณะนี้ยังมีข้อพิสูจน์ยืนยันว่า COVID-19 ติดต่อผ่านทางน้ำนม

ทั้งนี้ การให้นมจากเต้าหรือการบีบเก็บน้ำนมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของแม่และครอบครัว โดยพิจารณาถึงความเสี่ยงและประโยชน์ที่ได้รับ

กรมอนามัยส่งเสริมให้คนไทยสุขภาพดี | สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข
จัดทำโดย : สำนักส่งเสริมสุขภาพ | หมายเลข : 8 เมษายน 2563

ภาพที่ 2 คำแนะนำเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ในช่วงโควิด-19 ของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

ภาพที่ 3 คำแนะนำเรื่องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ของแม่ติดเชื้อ SARS-CoV-2 ของกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

ตามแนวทางปฏิบัติสากลในการจัดการอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กในช่วงเวลาฉุกเฉินหรือภัยพิบัติ (Operational Guidance on Infant and Young Child Feeding in Emergencies หรือ OG-IEF) ฉบับที่ 3 (ตุลาคม พ.ศ. 2560)⁽⁴¹⁾ ซึ่งมีข้อแนะนำว่า ทารกที่อายุต่ำกว่า 6 เดือนถือเป็นกลุ่มที่เปราะบางที่สุดที่จำเป็นจะต้องได้รับการช่วยเหลือก่อน สำหรับครอบครัวที่ไม่ได้ให้ลูกกินนมแม่ ควรได้รับนมผงสูตรสำหรับทารก และหากเป็นผู้ที่มีความจำเป็นต้องใช้นมผงระยะยาว ควรได้รับความช่วยเหลือต่อเนื่องไปจนกว่าจะหมดความต้องการใช้ (as long as the infant needs it) หรืออย่างน้อยจนทารกอายุครบ 6 เดือน อย่างไรก็ตาม แนวทางสากลไม่แนะนำให้มีการบริจาคนมผงในช่วงเวลาวิกฤติ (donations in emergencies) เนื่องจาก

ผลิตภัณฑ์นมผงมีความหลากหลาย ปริมาณที่บริจาคอาจไม่เพียงพอหรือมากเกินไปจนความจำเป็น ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับมาอาจมีฉลากที่เขียนด้วยภาษาอื่น ทึบห่อไม่อยู่ในลักษณะที่สะอาดและปลอดภัยต่อการนำไปใช้ การแจกจ่ายไม่ตรงกับความต้องการของผู้รับ ประเด็นเหล่านี้นำมาซึ่งปัญหาที่ยากต่อการจัดการเมื่อมีการบริจาคและการรับบริจาคนมผง

ในการจัดหาผลิตภัณฑ์นมผง แนะนำให้ใช้วิธีการจัดซื้อตามระเบียบ หรือหากเป็นการบริจาค ก็ควรเป็นไปตามคำร้องขอของหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานที่เป็นผู้รับผิดชอบดูแลแก้ปัญหาในพื้นที่ โดยจำเป็นต้องมีการประเมินศักยภาพของหน่วยงานหรือผู้รับผิดชอบที่จะเข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารจัดการการบริจาคและรับบริจาคให้มีประสิทธิภาพโดยอาจต้องปรับแนวทางการดำเนินงานให้เหมาะสมกับบริบทและเหตุการณ์ นอกจากนี้ ผู้รับผิดชอบบริหารจัดการควรต้องสำรวจข้อมูลผ่านการประเมินเด็กรายบุคคล (individual-level assessment) เพื่อให้สามารถประเมินสถานการณ์ว่ามีคนที่ต้องการความช่วยเหลือเล็กน้อยเพียงใด และเรียงลำดับความสำคัญการช่วยเหลือตามอายุของเด็ก โดยการจัดการและการบริจาคทั้งหมดต้องไม่มีการส่งเสริมการตลาดนมผงหรือชักจูงให้ใช้นมผงโดยไม่จำเป็นและไม่ขัดกับหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ใน

The International Code of Marketing of Breast-Milk Substitutes หรือ BMS Code ขององค์การอนามัยโลก⁽⁴²⁾

3. การบริหารจัดการเพื่อแก้ปัญหาด้านอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กของรัฐบาลไทย

หน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องกับการดูแลเด็กในประเทศไทย ประกอบด้วยอย่างน้อย 4 กระทรวงหลัก ได้แก่ กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงศึกษาธิการ⁽⁴³⁾ ทั้ง 4 กระทรวง มีการดำเนินการเพื่อให้ทารกและเด็กเล็กได้รับอาหารอย่างเพียงพอ โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ ได้เปิดกิจกรรม “พม.ห่วงใย สู้ภัยโควิด” ของศูนย์รับบริจาคของกระทรวงการพัฒนาสังคมฯ ในช่วงเดือนเมษายน พ.ศ. 2563 เพื่อรับมอบสิ่งของบริจาคที่จำเป็นจากทุกฝ่าย โดย

นมผงและนมกล่องสำหรับเด็กเป็นสิ่งที่มีความต้องการสูงและยังขาดแคลนอยู่^(26,44) ดังภาพที่ 4 ส่วนในระดับพื้นที่นั้นสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ดำเนินการเปิดรับบริจาคจากประชาชน และมีการให้ความช่วยเหลือกลุ่มแม่และเด็ก โดยการบริจาคเงินและนมผง⁽⁴⁵⁾ ดังภาพที่ 5 นอกจากนี้ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2563 ให้กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ จ่ายเงินเยียวยาเพิ่มเติมให้แก่กลุ่มเปราะบางซึ่งครอบคลุมครอบครัวที่ได้รับเงินอุดหนุนเด็กแรกเกิดประมาณ 1.4 ล้านคนด้วย ซึ่งแต่ละครอบครัวจะได้รับเงินเพิ่มเติมอีก 1,000 บาทต่อเดือน นานเป็นเวลา 3 เดือน ระหว่างเดือนพฤษภาคมจนถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2563⁽⁴⁶⁾

การบริจาคมผงกลายเป็นวิธีการสำคัญรูปแบบหนึ่งในการแก้ปัญหาการขาดแคลนอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก แต่การบริจาคมผงสำหรับทารกเป็นสิ่งที่ถูกควบคุมโดยพระราชบัญญัติควบคุมการส่งเสริมการตลาดอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก พ.ศ. 2560 ตามสาระสำคัญใน

ภาพที่ 4 โครงการ พม.ห่วงใย สู้ภัยโควิด-19 รับบริจาคมผงและนมสำหรับเด็ก

ภาพที่ 5 ตัวอย่างการให้ความช่วยเหลือในระดับพื้นที่

มาตรา 18 ที่มีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการห้ามแจกอาหารสำหรับทารก ซึ่งได้แก่ นมผงสูตรสำหรับทารกและนมผงสูตรต่อเนื่องสำหรับทารกและเด็กเล็ก และมาตรา 23 การห้ามบริจาคอาหารสำหรับทารกให้แก่สถานพยาบาล ยกเว้นในกรณีบริจาคเพื่อเด็กป่วย หรือการบริจาคในกรณีจำเป็นสำหรับเด็กกำพร้า เด็กถูกทอดทิ้งและเด็กที่ไม่สามารถกินนมแม่ได้เท่านั้น ซึ่งประเทศไทยประกาศใช้เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2560⁽⁴⁷⁾

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข จึงได้จัดทำแนวทางการบริจาคมผงและนมสำหรับเด็กในช่วงสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ฉบับวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2563⁽⁴⁸⁾ เพื่อเป็นคำแนะนำสำหรับประชาชนและองค์กรต่างๆ รวมทั้งผู้ประกอบการที่เป็นผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้จำหน่ายอาหารสำหรับทารกหรือตัวแทน ในกรณีที่ต้องการบริจาคมผง เพื่อให้ทุกฝ่ายดำเนินการได้อย่างเหมาะสมและเป็นไปตามพระราชบัญญัติควบคุมการส่งเสริมการตลาดอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก พ.ศ. 2560 ซึ่งแนวทางดังกล่าวมีหลักการสำคัญสอดคล้องกับแนวปฏิบัติสากล คือ

1) เชิญชวนให้มีการบริจาคในรูปแบบของเงินแทนการบริจาคมผง เพื่อให้ความช่วยเหลือตรงกับ

ต้องการของผู้ที่เดือดร้อนมากที่สุด และควรให้ความช่วยเหลือแก่ทุกครอบครัวที่เดือดร้อน รวมทั้งครอบครัวที่ลูกกินนมแม่ด้วย

2) สำหรับทารกที่กินนมผงอยู่เดิม ควรได้รับความช่วยเหลือให้ได้รับนมผงสูตรสำหรับทารกต่อเนื่องจนกว่าจะอายุครบ 1 ปี หลัง 1 ปีสามารถรับบริจาคนมสดหรือนมกล่อง UHT ได้

3) ในการแจกจ่ายนมผง ให้ผู้แจกมีการคัดกรองและลงทะเบียนครอบครัวอย่างเป็นระบบ โดยให้ประสานหน่วยงานรัฐในพื้นที่ในการจัดทำทะเบียนกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้สามารถติดตามและวางแผนการช่วยเหลือในระยะยาวได้

4) ผู้บริจาคที่เป็นผู้ประกอบการได้แก่ ผู้ผลิต ผู้นำเข้า ผู้จำหน่ายอาหารสำหรับทารกหรือตัวแทน ต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติควบคุมการส่งเสริมการตลาดอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก พ.ศ. 2560 ในมาตรา 18 มาตรา 23 และมาตราอื่นๆ โดยห้ามแจกจ่ายผลิตภัณฑ์ให้แก่แม่และครอบครัวโดยตรงและทางอ้อม และห้ามประชาสัมพันธ์เพื่อประโยชน์ทางการค้า

4. บทบาทของภาคประชาสังคมต่อปัญหาความขาดแคลนอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก

ภาคประชาสังคมมีบทบาทที่สำคัญต่อการจัดการปัญหาความขาดแคลนอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก โดยมีการตอบสนองต่อปัญหาอย่างรวดเร็ว สื่อโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์และสื่อสังคมออนไลน์ มีการรายงานข่าวการระดมทุนและรับบริจาคนมผงสำหรับทารกและเด็กอยู่เป็นระยะ ตัวอย่างเช่น การประชาสัมพันธ์ของ “เพจอีจัน” ในช่องทางโซเชียลมีเดียเฟซบุ๊ก⁽⁴⁹⁾ โดยเชิญชวนให้ผู้ติดตามร่วมบริจาคเงินหรือบริจาคนมโดยขอเป็นนมผงสำหรับเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 3 ปี รายละเอียดดังภาพที่ 6 ซึ่งหลังจากการเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าว มีประชาชนสนใจร่วมบริจาคจำนวนมาก ส่งผลให้เกิดการระดมทุนเพิ่มเติมผ่าน “โครงการแม่นมอีจัน คนละ 10 บาท บริจาคเงินซื้อนมให้ลูกที่แม่ตักงาน เลขบัญชี XXX-X-XXXXX-X ชื่อบัญชี

ภาพที่ 6 ข้อความในเพจอีจันเรื่องการเปิดรับบริจาคนมผงและนมสำหรับเด็ก

XXXX ธนาคารXXXX” ซึ่งทางเพจอีจันได้ทำการจัดซื้อนมผงและนมสำหรับเด็กและส่งให้ครอบครัวที่ขอความช่วยเหลือทางไปรษณีย์⁽¹⁷⁾ และทางรัฐบาลไทยได้เข้าเยี่ยมชมกระบวนการจัดเตรียมของบริจาคและการส่งของให้แก่ผู้เดือดร้อน พร้อมกล่าวชื่นชมการช่วยเหลือดังกล่าว⁽⁵⁰⁾

ตามมาด้วยการประกาศโครงการ Milk for Mom ของดาราท่านหนึ่งที่ประกาศให้ความช่วยเหลือค่านมผงสำหรับเด็กแรกเกิดถึง 3 ปีให้กับคุณแม่ที่ได้รับผลกระทบช่วงการระบาด คนละ 1,000 บาท จำนวน 3,000 คน รวมเป็นเงินจำนวน 3 ล้านบาท เมื่อวันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2563⁽⁵¹⁾ และการประกาศให้ความช่วยเหลือจากพิธีกรรายการโทรทัศน์ท่านหนึ่งทางอินสตาแกรม ว่าเตรียมส่งนมผงพร้อมกับถุงยังชีพจำนวน 3,000 ถุงให้แก่ครอบครัวที่ประสบความเดือดร้อนในช่วงการระบาด⁽⁵²⁾ นอกจากนี้ยังมีองค์กรการกุศล องค์กรเอกชนและมูลนิธิต่างๆ ที่เปิดรับบริจาคสิ่งของและนมผงสำหรับทารกและเด็กเล็ก และดำเนินการแจกจ่ายให้แก่ครอบครัวที่เดือดร้อนร่วมกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ⁽⁵³⁾

วิจารณ์และข้อยุติ

ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในประเทศไทย กลุ่มทารกและเด็กเล็กที่อาศัยอยู่ในครอบครัวที่มีรายได้

น้อย เป็นกลุ่มที่ประสบปัญหาการขาดอาหารอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะทารกที่ไม่ได้กินนมแม่อยู่เต็มและครอบครัวจำเป็นต้องใช้เงินซื้อนมผงให้กิน เป็นที่น่าสนใจว่า เหตุใดทารกและเด็กเล็กเหล่านี้จึงต้องกินนมผง โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวที่มีรายได้น้อย ที่หากให้ลูกกินนมแม่ น่าจะประหยัดค่าใช้จ่าย ทั้งค่านมผงและค่ารักษาพยาบาลที่อาจเกิดขึ้นจากการติดเชื้อต่างๆ ได้ จากงานวิจัยพบว่า แม่ไทยส่วนใหญ่ให้นมลูกไม่สำเร็จ เนื่องจากเหตุผลที่แม่คิดว่าตัวเองมีน้ำนมไม่พอ ความกังวลว่าน้ำนมแม่มีสารอาหารไม่พอ และแม่ต้องกลับไปทำงาน⁽⁵⁴⁾ ประกอบกับข้อมูลจากรายงานการสำรวจสถานการณ์เด็กและสตรีในประเทศไทย ครั้งที่ 5 ในปี พ.ศ. 2559 ที่พบว่า แม่ที่มีการศึกษาสูงกว่ามัธยมมีแนวโน้มจะเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเดียวถึง 6 เดือนเพิ่มขึ้นและแม่กลุ่มที่มีฐานะร่ำรวยมากที่สุด เป็นกลุ่มที่ให้ลูกกินนมแม่อย่างเดียวถึง 6 เดือนในสัดส่วนมากที่สุดเมื่อเทียบกับแม่กลุ่มอื่น⁽²⁴⁾ สะท้อนให้เห็นความเป็นไปได้ว่าแม่ที่การศึกษาไม่สูง ที่ต้องทำงานหนักหรือออกไปทำงานนอกบ้าน หาเช้ากินค่ำ และมีรายได้น้อย น่าจะเป็นกลุ่มที่ไม่ได้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลของความรู้ด้วยเหตุผลของเวลาที่ไม่มีให้ลูกเพราะต้องไปทำงานอย่างหนัก หรือด้วยเหตุผลของรายได้ที่ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงการบริการ หรืออุปสรรคอำนวยความสะดวกต่อการบีบเก็บน้ำนมเมื่อต้องไปทำงานได้ ดังนั้น เมื่อเชื่อมโยงความเป็นไปได้ทั้งหมดนี้ กับกลุ่มเป้าหมายที่รับบริการนมผงในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้อธิบายได้ว่า ทำไมจึงมีครอบครัวจำนวนมากที่ร้องขอการบริการนมผงสำหรับทารก

การบริการนมผงและนมสำหรับเด็กในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ถือเป็นมาตรการที่มีความจำเป็นเพื่อแก้ปัญหาการขาดอาหารของทารกและเด็กเล็กในระยะเร่งด่วน แต่หากยึดตามหลักการที่ว่า การบริการจำเป็นต้องดำเนินต่อไปจนกว่าผู้รับจะหมดความต้องการใช้ จะพบว่า การบริการจะต้องทำอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยจนกว่าเด็กจะอายุครบ 1 ปี^(6,40,41) ซึ่งคิดเป็นภาระด้านค่าใช้จ่าย

จำนวนมากศาล การปล่อยให้ประชาชนแก้ปัญหาหน้าร่วมกันด้วยการเปิดรับบริจาคอย่างต่อเนื่อง คงช่วยบรรเทาความเดือดร้อนได้เพียงระยะสั้น ซึ่งการแพร่ระบาดของโควิด-19 นั้น คาดว่าจะยืดเยื้อเป็นเวลานาน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของรัฐในการดูแลและบริหารจัดการให้ทารกและเด็กเล็กในประเทศไทยสามารถเข้าถึงอาหารที่เหมาะสมอย่างเพียงพอ ซึ่งที่ผ่านมายังไม่มีความชัดเจนว่าหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องทั้งหมดจะร่วมกันวางแนวทางการดำเนินงานในระยะยาวด้วยกลไกอย่างไร ตั้งแต่ระดับประเทศจนถึงระดับพื้นที่ และมีการประเมินผลอย่างไร ทั้งนี้ หนึ่งในมาตรการที่รัฐควรให้ความสำคัญในระยะยาว คือการส่งเสริมให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมแห่งการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เพื่อสร้างความมั่นใจว่า ทารกของไทยจะได้รับอาหารที่ดีที่สุดอย่างเหมาะสม ทั้งในสถานการณ์ปกติหรือสถานการณ์ฉุกเฉิน ซึ่งรัฐบาลจะต้องดำเนินมาตรการอย่างจริงจัง ทั้งการส่งเสริมสนับสนุนและปกป้องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่⁽⁵⁵⁾ ซึ่งที่ผ่านมาประเทศไทยถือว่ามี การดำเนินงานในระดับดีปานกลาง แต่ยังคงต้องการการลงทุนให้มากขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ⁽⁵⁶⁾

นอกจากนี้ การบริการนมผงโดยภาคส่วนหรือองค์กรที่ไม่ได้ทำงานด้านภัยพิบัติหรือสาธารณสุขโดยตรง อาจขาดความเชี่ยวชาญในการดำเนินงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไม่มีการกำกับดูแลในเรื่องกระบวนการการคัดกรองและการแจกจ่าย แม่และครอบครัวที่ได้รับแจกนมผงฟรี อาจเกิดการให้นมผงแก่ทารกหรือเด็กเล็กโดยไม่จำเป็น ส่งผลให้แม่ไม่สามารถผลิตน้ำนมได้เพียงพอต่อความต้องการของทารก จนต้องหันไปใช้นมผงทดแทนนมแม่ เกิดภาระค่าใช้จ่ายแก่ครอบครัวในระยะยาว ดังเช่นสถานการณ์ของประเทศอื่นในช่วงภัยพิบัติธรรมชาติ และการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่พบว่ามี การทำการส่งเสริมการตลาดอาหารสำหรับทารกในหลายรูปแบบ^(57,58) อย่างไรก็ตาม จากกรทบทวนข่าวการบริการนมผงในช่วงการระบาดของโควิด-19 เมื่อวิเคราะห์การปฏิบัติตัวของผู้บริจาคที่เป็นผู้ประกอบการ ได้แก่ ผู้ผลิต ผู้นำเข้าและผู้จำหน่ายอาหารสำหรับทารก

แล้ว ยังไม่พบข่าวประชาสัมพันธ์ที่ทำให้เห็นการบริจาค นมผงสำหรับทารก พบเพียงการบริจาคนมสูตรอื่นหรือ นมสดเท่านั้น⁽²⁶⁾ แสดงให้เห็นว่าการบังคับใช้พระราช- บัญญัติควบคุมการส่งเสริมการตลาดอาหารสำหรับทารก และเด็กเล็ก พ.ศ. 2560 ของประเทศไทยมีประสิทธิภาพ และสังคมไทยมีเครื่องมือสำหรับป้องกันไม่ให้เกิดการ ฉกฉวยโอกาสในสถานการณ์วิกฤติเพื่อส่งเสริมการตลาด นมผงสำหรับทารกได้

การแพร่ระบาดของโควิด-19 ครั้งนี้ถือเป็นเหตุการณ์ วิกฤติระดับโลก ที่มีความแตกต่างจากภัยพิบัติหรือภัย ธรรมชาติอื่นที่มนุษย์ได้พบเจอในรอบศตวรรษ แม้แต่ คำแนะนำเรื่องการให้อาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก ก็ยัง ไม่อาจได้รับคำยืนยันอย่างหนักแน่นจากทุกหน่วยงานใน ทิศทางเดียวกัน ทุกฝ่ายจำเป็นต้องติดตามความก้าวหน้า ขององค์ความรู้เกี่ยวกับการให้อาหารสำหรับทารกและ เด็กเล็กอย่างใกล้ชิด และการแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้ กระทบเรียนแก่สังคมไทยในการจัดการปัญหาเกี่ยวกับการ จัดการอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กทั้งในส่วนของภาค รัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม บทความนี้จึงมีข้อ เสนอให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการเพื่อเตรียมความ พร้อมในการจัดการอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กใน ภาวะโรคระบาดหรือภัยพิบัติที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ด้านการจัดการปัญหาการขาดแคลนนมผงและ ความช่วยเหลือด้านอาหาร

1) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคง ของมนุษย์ ร่วมกับกระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง ร่วมกันถอดบทเรียนการจัดการแก้ปัญหาการ ขาดแคลนนมผงและการช่วยเหลือด้านอาหารสำหรับทารก และเด็กเล็ก ในสถานการณ์โควิด-19 เพื่อทำความเข้าใจ บทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกสังกัด ทั้งในระดับ ประเทศ เขต และจังหวัด

2) กระทรวงสาธารณสุข ร่วมกับกระทรวงการ

พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ องค์กรทุนเพื่อ เด็กแห่งสหประชาชาติ และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องร่วม กันจัดทำแนวทางที่เหมาะสมเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติใน ประเด็นการจัดการอาหารสำหรับทารกและเด็กเล็กเพื่อ เตรียมพร้อมสำหรับรับมือกับกรณีฉุกเฉินในอนาคต

2. ด้านการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่

1) กระทรวงสาธารณสุข ราชวิทยาลัยกุมารแพทย์ แห่งประเทศไทย ราชวิทยาลัยสูตินรีแพทย์แห่งประเทศไทย ติดตามผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการดูแลแม่และเด็กที่ติด เชื้อหรือเสี่ยงป่วยด้วยโควิด-19 อย่างต่อเนื่องเพื่อกำหนด มาตรฐานการดูแลที่เหมาะสมโดยเฉพาะในประเด็นการให้ อาหารแก่ทารกและเด็กเล็ก

2) กระทรวงสาธารณสุข ราชวิทยาลัยกุมารแพทย์ แห่งประเทศไทย ราชวิทยาลัยสูตินรีแพทย์แห่งประเทศไทย องค์กรอนามัยโลกประจำประเทศไทย องค์กรทุนเพื่อ เด็กแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย มูลนิธิศูนย์นม แม่แห่งประเทศไทย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องวางแผนร่วม กันเพื่อทบทวนนโยบาย มาตรการและแนวทางสำหรับการ ส่งเสริม สนับสนุนและปกป้องการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ เพื่อ ให้การช่วยเหลือแม่และครอบครัวให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ได้ สำเร็จ และสังคมไทยเปลี่ยนเป็นสังคมนมแม่ตามเป้าหมาย

3) กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขติดตาม การบังคับใช้พระราชบัญญัติควบคุมการส่งเสริมการตลาด อาหารสำหรับทารกและเด็กเล็ก พ.ศ. 2560 เพื่อวิเคราะห์ ถึงปัญหา อุปสรรคที่ขัดขวางการบังคับใช้และปัญหาใน การนำไปปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสำนักงานพัฒนานโยบายสุขภาพระหว่าง ประเทศ สำนักส่งเสริมสุขภาพ กองกิจกรรมทางกายเพื่อ สุขภาพ กรมอนามัย ที่ให้การสนับสนุนเวลาในการทำ การศึกษา ขอขอบคุณแหล่งข้อมูลจากสื่อทุกแห่ง และเครือ ข่ายที่ทำงานด้านสาธารณสุขในระดับเขตและระดับจังหวัด ขอขอบคุณ แพทย์หญิงพิมลพรรณ ต่างวิวัฒน์ นางสาว

พิมพ์พร พุฒิสกุลวงศ์ นิตกรประจำสำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย นางสาวนภัทร พิศาลบุตร เจ้าหน้าที่ด้านการสื่อสารแห่งองค์การยูนิเซฟประเทศไทย และแพทย์หญิง ยุพยง แห่งเซาวนิช มูลนิธิศูนย์นมแม่แห่งประเทศไทย ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นในประเด็นบทบาทของหน่วยงานต่อการบริจาดและแนวทางการบริจาด ทั้งนี้ ผลการศึกษาเกิดจากการวิเคราะห์และความเห็นอย่างอิสระของทีมผู้วิจัย โดยไม่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานแต่อย่างใด

References

1. World Health Organization, United Nations Children's Fund, World Bank Group. Nurturing care for early childhood development: a framework for helping children survive and thrive to transform health and human potential. Geneva: World Health Organization 2018.
2. World Health Organization. Breastfeeding [internet]. [cited 2020 Jun 08]. Available from: https://www.who.int/health-topics/breastfeeding#tab=tab_1.
3. Sututvoravut U, Tantracheewatorn S, Khunsanong S. Manual of complementary feeding for infant and young children. Bangkok: Beyond Enterprises; 2009. 62 p. 62 (in Thai)
4. United Nation Children's Fund. Breastfeeding: a smart investment [internet]. [cited 2020 Jun 08]. Available from: <https://www.unicef.org/breastfeeding/>.
5. Victora CG, Bahl R, Barros AJD, Franca GVA, Horton S, Krusevec J, et al. Breastfeeding in the 21st century: epidemiology, mechanisms, and lifelong effect. The Lancet. 2016;387(10017):475-90.
6. Sub-committee on Child Health Supervision. Parental guidance on child rearing practices for children aged 0-3 years. Bangkok: The Royal College Pediatricians of Thailand and Pediatric Society of Thailand; 2017.
7. European Food Safety Authority. "Growing-up" formula: no additional value to a balanced diet, says EFSA [internet]. 2013 [cited 2020 June 08]. Available from: <https://www.efsa.europa.eu/en/press/news/131025>.
8. Mayor S. FAO/WHO meeting warns of contamination of powdered infant formula. BMJ. 2004;328(7437):426. Available from: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/14976093>. doi: 10.1136/bmj.328.7437.426-d.
9. Li D, Shi Y, Yang L, Xiao L, Kehoe DK, Gun'ko YK, et al. Microplastic release from the degradation of polypropylene feeding bottles during infant formula preparation. Nat Food. 2020; 1(11):746-54. Available from: <https://doi.org/10.1038/s43016-020-00171-y>.
10. Department of Disease Control, Ministry of Public Health. COVID-19: situation report [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 08]. Available from: <https://covid19.ddc.moph.go.th/>. (in Thai)
11. Communicable Diseases Act B.E.2558 (2015). [cited 2020 June 02]. Available from: https://ddc.moph.go.th/uploads/ckeditor/c74d97b01eae257e44aa9d5bade97baf/files/001_1gcd.PDF. (in Thai)
12. Thai PBS NEWS. Ratchakitcha announced the Declaration of an Emergency situation pursuant to the Emergency Decree on Public Administration in Emergency Situation B.E. 2548 (2005). 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://news.thaipbs.or.th/content/291980>. (in Thai)
13. Ministry of Public Health, National Statistical Office Thailand. Report of the weekly survey on the compliance of people regarding the "stay at home" policy during the first week, 2-8 April, 2020 [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://www.hfocus.org/content/2020/04/18965>. (in Thai)
14. Ministry of Public Health, National Statistical Office Thailand. Report of the survey on the compliance of people regarding the "stay at home" policy during 2-30 April, 2020 [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://thaifight-covid19.com/#since-2apr-30apr-1>. (in Thai)
15. THE STANDARD TEAM. 'infoAid' encourage Thai people to provide medical devices and equipment to hospitals for fighting COVID-19 THAILAND [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://thestandard.co/infoaid-invite-thai-people-to-donate-medical-tools-for-coronavirus-hospitals/>. (in Thai)
16. THANSETTAKIJ. "Toopunsook" the phenomenon in COVID-19 [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 09]. Available from: <https://www.thansettakij.com/content/434404>. (in Thai)
17. EJAN. Mothers losing jobs wrote the letters to tell the suffered story and asked for baby milk [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://ejan.co/news/5ea00f2996c92>. (in Thai)
18. Pongutta S, Pakdeesethakul K, Phonsuk P, Kanthamaturapoj K. The study of impact of Covid-19 and related social measures on food security of poor people living in urban slum community in Bangkok. In: International Health Policy Foundation MoPH, editor. Nonthaburi: Food and Nutrition Policy for Health Promotion; 2020. (in Thai)

19. Department of Children and Youth, UNICEF Thailand. The pathway to achieve the Child Support Grant in universal theme in Thailand 2019. 2019. (in Thai)
20. Kapook. Ministry of Social Development and Human Security informed good news that the child support grant for May, 2020 was released and ready for check the status [internet]. 2020 [cited 2020 May 18]. Available from: <https://money.kapook.com/view225738.html>. (in Thai)
21. Chiadamrong B. The surveillance and monitoring of marketing promotion strategy of Breast-Milk Substitutes in Thailand that violated the International Code of Marketing of Breast-Milk Substitutes during the formulation of the Control of Marketing Promotion of Infant and Young Child Food Act. B.E.... Romphruek Journal, Kirk University. 2016;34(2):104-24. (in Thai)
22. National Statistical Office, Unicef. The Multiple Indicator Cluster Survey (MICS) December 2005- February 2006. Nonthaburi: National Statistical Office; 2006. (in Thai)
23. National Statistical Office, Unicef, Ministry of Public Health, National Health Security Office, Thai Health Promotion Foundation, International Health Policy Program. Multiple Indicator Cluster Survey. Nonthaburi: National Statistical Office; 2013. (in Thai)
24. National Statistical Office Thailand, National Health Security Office, Unicef. Multiple Indicator Cluster Survey 2015-2016. Bangkok: National Statistical Office and UNICEF; 2016. (in Thai)
25. National Statistical Office, UNICEF. Thailand Multiple Indicator Cluster Survey 2019, survey findings report. Bangkok: National Statistical Office of Thailand; 2020. (in Thai)
26. Post Today. "Minister Juti" helped mothers to survive during COVID-19 and gladed that private sectors donate milks for children [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://www.posttoday.com/pr/622829>. (in Thai)
27. Kc A, Gurung R, Kinney MV, Sunny AK, Moinuddin M, Basnet O, et al. Effect of the COVID-19 pandemic response on in-trapartum care, stillbirth, and neonatal mortality outcomes in Nepal: a prospective observational study. *The Lancet Global Health*. 2020;8(10):e1273-e81.
28. Sachdeva RC, Jain S, Mukherjee S, Singh J. Ensuring exclusive human milk diet for all babies in COVID-19 times. *Indian Pediatr*. 2020;57(8):730-3.
29. World Health Organization. WHO frequently asked questions: breastfeeding and COVID-19 for health care workers. *J Hum Lact*. 2020;36(3):392-6.
30. De Rose DU, Piersigilli F, Ronchetti MP, Santisi A, Bersani I, Dotta A, et al. Novel coronavirus disease (COVID-19) in newborns and infants: what we know so far. *Ital J Pediatr*. 2020;46(1):56.
31. Davanzo R, Moro G, Sandri F, Agosti M, Moretti C, Mosca F. Breastfeeding and coronavirus disease-2019: ad interim indications of the Italian Society of Neonatology endorsed by the Union of European Neonatal & Perinatal Societies. *Matern Child Nutr*. 2020;16(3):e13010.
32. Pereira A, Cruz-Melguizo S, Adrien M, Fuentes L, Marin E, Forti A, et al. Breastfeeding mothers with COVID-19 infection: a case series. *Int Breastfeed J*. 2020;15(1):69.
33. Groß R, Conzelmann C, Müller JA, Stenger S, Steinhart K, Kirchhoff F, et al. Detection of SARS-CoV-2 in human breast-milk. *The Lancet*. 2020;395(10239):1757-8.
34. Lackey KA, Pace RM, Williams JE, Bode L, Donovan SM, Järvinen KM, et al. SARS-CoV-2 and human milk: what is the evidence?. *Maternal & Child Nutrition*. e13032.
35. Salvatore CM, Han J-Y, Acker KP, Tiwari P, Jin J, Brandler M, et al. Neonatal management and outcomes during the COVID-19 pandemic: an observation cohort study. *The Lancet Child & Adolescent Health*. 2020;4(10):721-7.
36. Mascarenhas VHA, Caroci-Becker A, Venâncio K, Baraldi NG, Durkin AC, Riesco MLG. Care recommendations for parturient and postpartum women and newborns during the COVID-19 pandemic: a scoping review. *Rev Lat Am Enfermagem*. 2020;28:e3359.
37. UNICEF South Asia. Breastfeeding during coronavirus, an interview with nutrition expert at UNICEF South Asia [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://www.unicef.org/rosa/stories/breastfeeding-during-coronavirus>.
38. World Health Organization. Clinical management of COVID-19. Geneva: World Health Organization; 2020.
39. Centers for Disease Control and Prevention. Coronavirus disease 2019 (COVID-19) pregnancy & breastfeeding [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/need-extra-precautions/pregnancy-breastfeeding.html>.
40. La Leche League GB. Milk for your baby during the coronavirus pandemic: La Leche League GB [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://www.laleche.org.uk/milk-for-your-baby-during-the-coronavirus-pandemic/>.
41. IFE Core Group, WHO, UNICEF, UNHCR, WFP, IBFAN-GIFA, et al. Infant and young child feeding in emergencies: operational guidance for emergency relief staff and programme managers. Geneva: World Health Organization; 2017.
42. World Health Organization. International code of marketing of

- breast-milk substitutes. Geneva: World Health Organization; 2020.
43. Ministry of Social Development and Human Security, Ministry of Interior, Ministry of Education, Ministry of Public Health. Memorandum of cooperation for integration of human development throughout the life-course (Early childhood and aging people). 2017. (in Thai)
 44. Mathichon Online. “Minister Juti” encourage people to make merit by donating infant formula for children during COVID-19 through the Center of Donation of Ministry of Social Development and Human Security [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: https://www.mathichon.co.th/publicize/news_2158864. (in Thai)
 45. Phuket City Municipality. The announcement of name lists of registered families with children aged 0-3 years that suffered from the pandemic of Coronavirus 2019 in the area of Phuket Municipality [internet]. 2020 [updated 2020 May 13; cited 2020 May 27]. Available from: <https://www.phuketcity.go.th/news/detail/4230>. (in Thai)
 46. Bangkokbiznews. support vulnerable group “newborn” first round payment 2600 THB in 10th June 2020 [internet]. 2020 [cited 2020 Jun 09]. Available from: <https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/883141>. (in Thai)
 47. Department of Health, Ministry of Public Health. The Control of Marketing Promotion of Infant and Young Child Food Act B.E. 2560 (2017) [internet]. 2017 [cited 2020 Jun 08]. Available from: https://www.anamai.moph.go.th/ewt_news.php?nid=11995&filename=index. (in Thai)
 48. Bureau of Health Promotion, Department of Health, Ministry of Public Health. The guidance on the donation of infant formula and young child milk during COVID-19 pandemic. In: MoPH DoH, editor. Nonthaburi: Department of Health, Ministry of Public Health; 2020. (in Thai)
 49. Ejan. Sister, please give me milk, I am hungry: Facebook; 2020 [updated 2020 Apr 11; cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://www.facebook.com/ejan2016/posts/1962762757218054>. (in Thai)
 50. Voice online editor team. Government spokesperson visited the Ejan’s workplace for the “mothers loosing with hungry baby project” and thanked to all partners who supported the project that helped donating milks for children during COVID-19 pandemic [internet]. 2020 [cited 2020 June 02]. Available from: <https://voicetv.co.th/read/9XYMtaXj>. (in Thai)
 51. Ejan. Amp Pithan gave 3 million THB to Aom Sucha to help mothers living with young children that have no money for buying milk during COVID-19: Line Today 2020 [cited 2020 Jun 02]. Available from: https://today.line.me/TH/pc/article/wyv7mG?utm_source=copyshare. (in Thai)
 52. Thairath TV. Moddam is preparing milks for sending to help mothers living with children [internet]. 2020 [updated 2020 Apr 19; cited 2020 Jun 02]. Available from: <https://www.thairath.co.th/clip/413648>. (in Thai)
 53. Family Connection Foundation. Provide baby formula to 500 families in Thailand [internet]. 2020 [cited 2020 Oct 29]. Available from: <https://www.globalgiving.org/projects/provide-a-month-of-baby-formula-to-200-families/reports/#menu>.
 54. Cetthakrikul N, Topothai C, Topothai T, Pongutta S, Kunpeuk W, Prakongsai P, et al. Situation of breastfeeding among mothers receiving services in public hospitals in Thailand. *Journal of Health Science*. 2016;25:657-63. (in Thai)
 55. World Health Organization. Global breastfeeding scorecard 2019. Geneva: World Health Organization; 2020.
 56. Cetthakrikul N, Topothai C, Sasiwatpaisit N, Tubsart K, Hangchawanich Y. Infant and young child feeding policy assesment in Thailand with world breastfeeding trend initiative. *Journal of Health Science*. 2017;26:S5-S15. (in Thai)
 57. BABY MILK ACTION (IBFAN UK). How companies are exploiting the COVID-19 pandemic pretending their marketing is ‘Humanitarian’. 2020 [cited 2020 June 09]. Available from: <http://www.babymilkaction.org/archives/24341>.
 58. Sulaiman Z, Mohamad N, Ismail TA, Johari N, Hussain NH. Infant feeding concerns in times of natural disaster: lessons learned from the 2014 flood in Kelantan, Malaysia. *Asia Pac J Clin Nutr*. 2016;25(3):625-30.